

Vývoj výživy člověka II

1,8 – 0,25 my

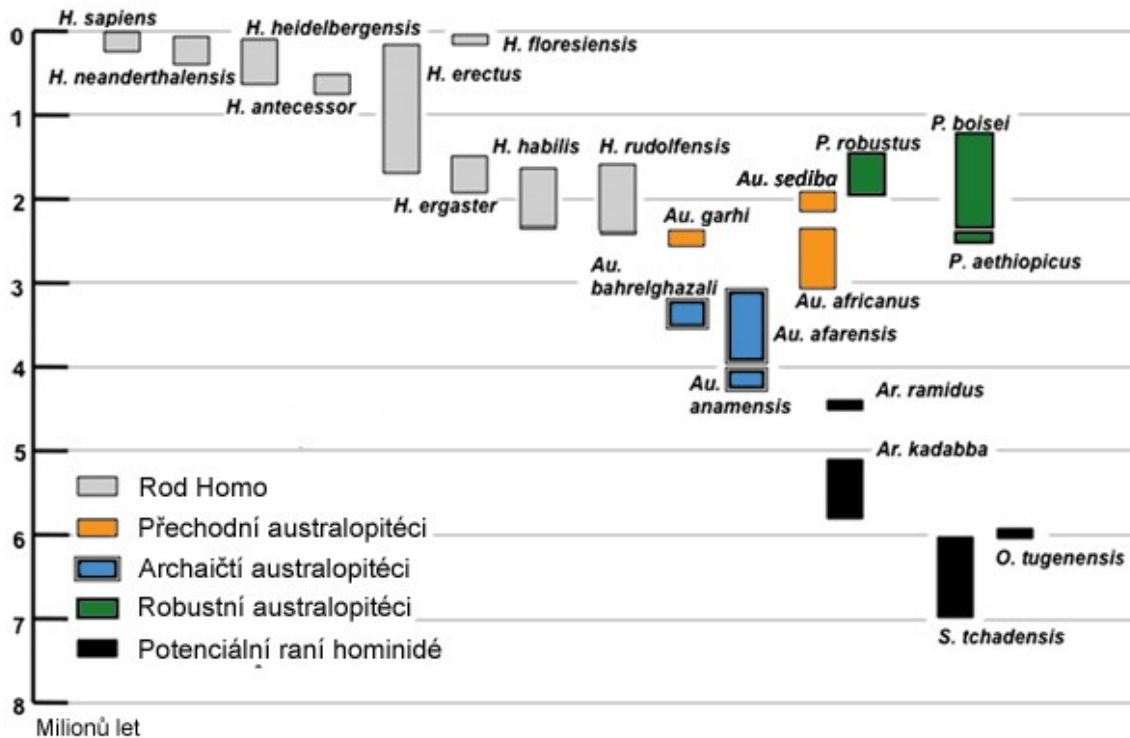
the
evolution
of **HUMAN
NUTRITION**

doc. Mgr. Sandra Sázelová, Ph.D.
Ústav antropologie PřF MU
sazelova@sci.muni.cz

Tomáš Janoušek
Ústav antropologie PřF MU
326922@mail.muni.cz

Rekapitulace

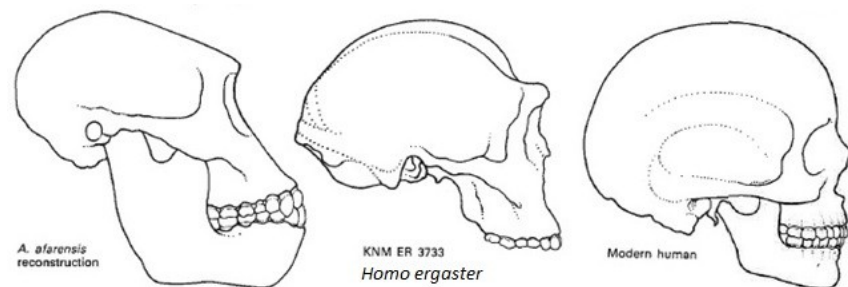
Přechod k bipedii

Gracilizace chrupu/čelistí

- mimo **robustní australopitéky!**

Zvětšování neurokrania

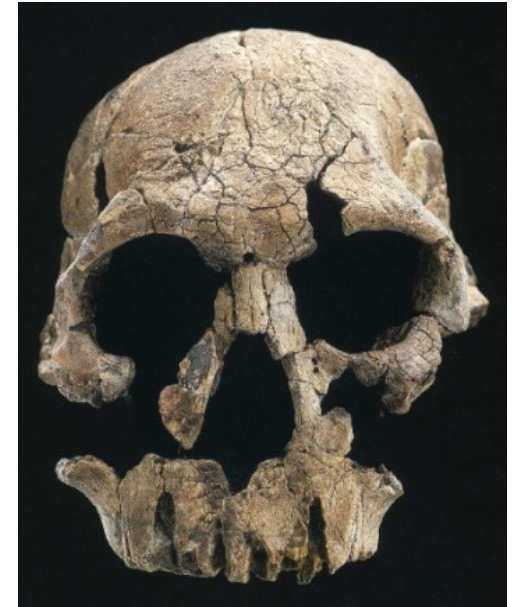
- především od rodu *Homo*

Homo rudolfensis

Vých. Afrika, 2,5 – 1,8 my

- zaoblená mozkovna 600-800 cm³, gracilní postava do 150 cm
- Archaické znaky australopitéků: vystupující lícní kosti, post-orbitální zúžení, robustní zadní chrup

Homo habilis

Jih. a Vých. Afrika, 2,2 – 1,4 my

- kapacita mozkovny nižší 500-687; max. 730 cm³, zvětšování frontálních laloků mozku (Brocovy oblasti), zvyšuje se čelo
- efektivní chůze a běh
- zvětšování I a C, zmenšování P a M = indicie druhu

2,0-1,0 my klima v Africe poměrně aridní (robustní australopitéci ještě přežívají)
Migrace *Homo*, sp. (*H. ergaster* (4); *H. erectus*; *H. antecessor*; *H. rhodesiensis*; *H. heidelbergensis*)

Význam klimatických pásem a zeměpisné šířky – délka a úhel osvit; sezónnost
= tlak na plánování; přizpůsobení potravních strategií a efektivní komunikace mezi skupinami/jednotlivci

První migranti

- Zvyšování postavy a adaptace k bipedii
- Snižování pohlavního dimorfismu
- Zvětšování mozkovny – zmenšování chrupu/čelistí

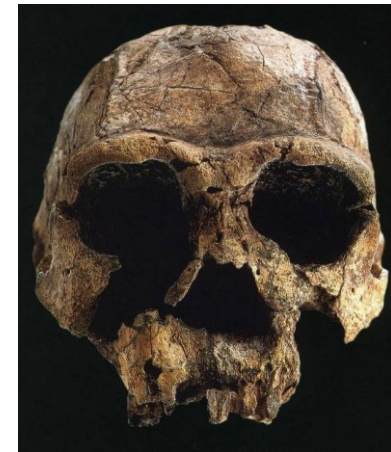
Homo ergaster

Jih. A Vých. Afrika, 1,8 – 1,4 my

Lokality: Nariokotome, Koobi Fora, Ileret, Dmanisi

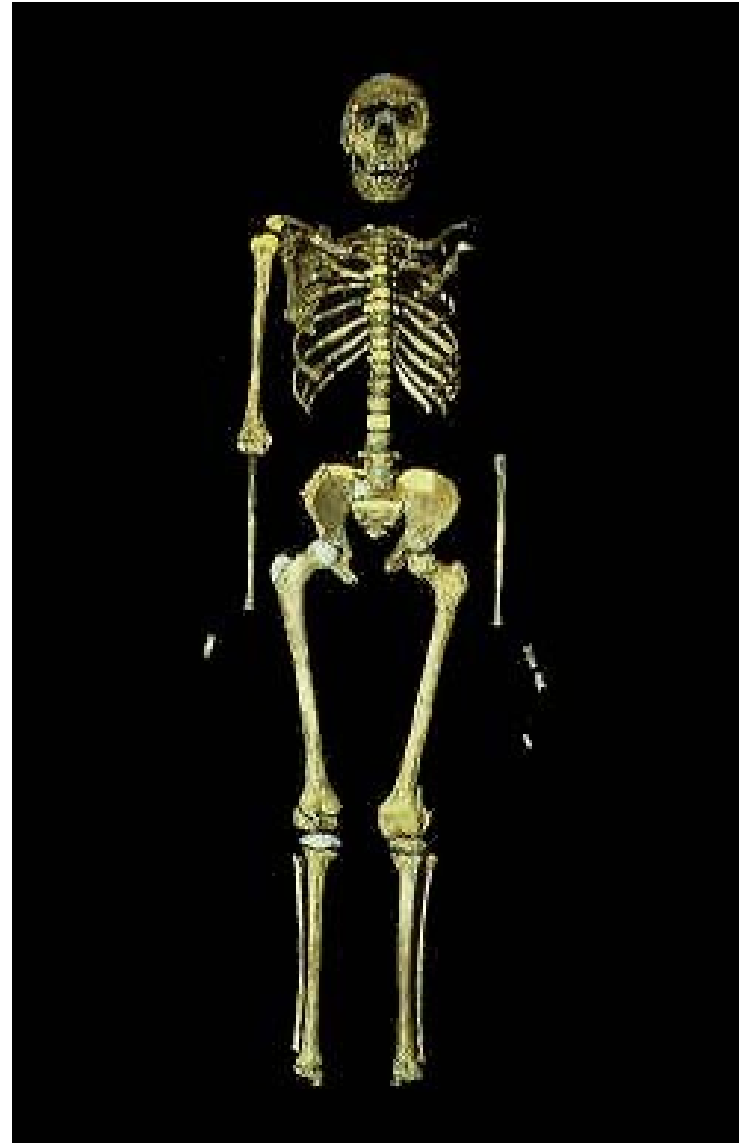

- první průnik do Eurasie?
- mozkovna 600-950 cm³
- Kapacita mozkovny 600-950 cm³
- Výraznější obličejová část (plochý a široký nos)
- Menší spodní čelist
- Menší tloušťka kostí

Nariokotome boy (Turkana v Keni)

- chlapec 11-14 let
- Odhady pro dospělé jedince:
  - Mozkovna $880 \text{ cm}^3 \rightarrow 909 \text{ cm}^3$
  - Výška $1,65 \text{ m} \rightarrow 1,80 \text{ m}$
  - Hmotnost $47 \text{ kg} \rightarrow 68 \text{ kg}$

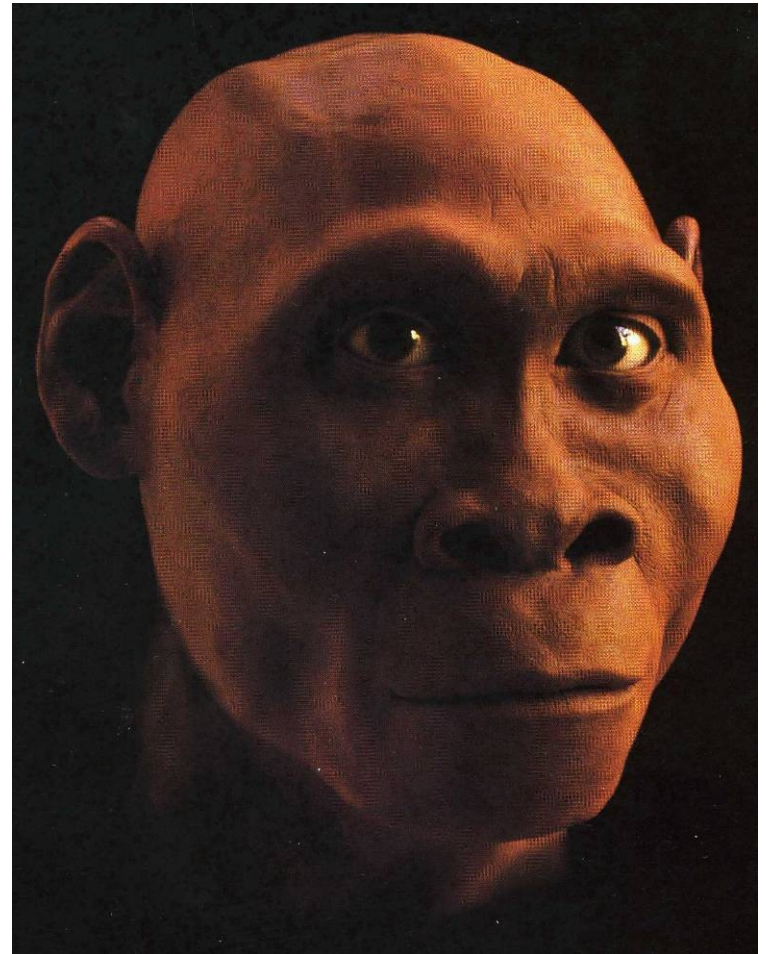
Kratší a širší čelisti
zuby celkově malé
KNM-ER 992

Eurasie: Dmanisi

nad datem 1.8 my

slon, etruský nosorožec, kůň, machairodus, pštros

Homo erectus

Afrika, Asie, 1,5 – 0,5 my

- První naleziště: Trinil (Jáva), E. Dubois 1891
- Afrika, Čína, Jáva:
- Vysoká, vzpřímená postava adaptovaná k chůzi a běhu
- 160-178 cm, 50-70 kg
- Zesílení stavby dlouhých kostí i lebky
- Velikost mozkovny: 750-1225 cm³, úzká a nízká, zalomená v týlní val
- Masivní, dozadu ubíhající zploštělé čelo, výrazný nadočnicový val
- Velké lícní kosti, dopředu vystupující obličej, široký nos, čelisti i patro
- Zadní zuby relativně zmenšené

Čou-khou-tien

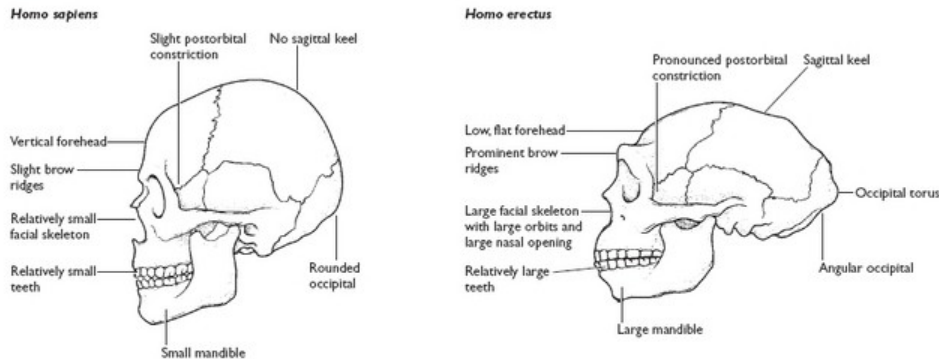
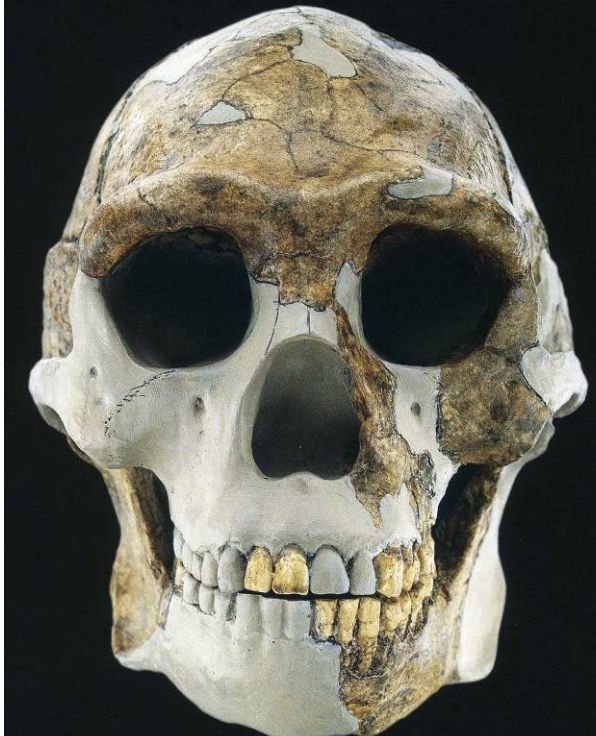
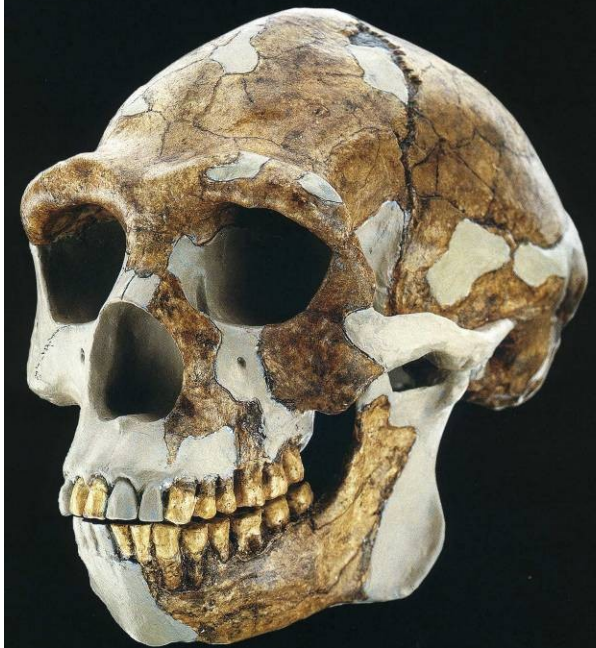

FIGURE 24.5 Comparison of classic *Homo erectus* and *Homo sapiens*.

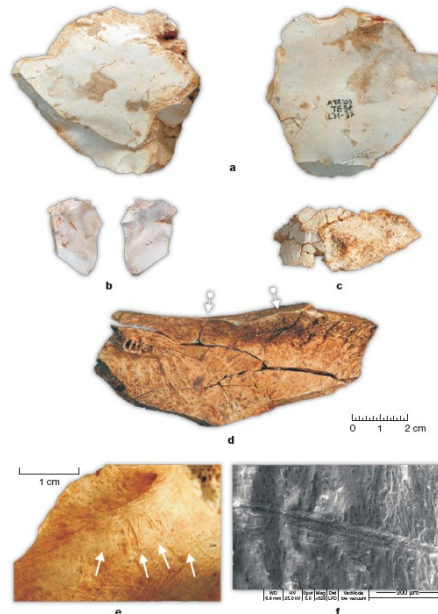

Homo antecessor

1,2-0,7 my, Atapuerca, Afrika?

- Lebeční kapacita nad 1000 cm³
- Nevystupující lícní kosti; nízká prognacie obličeje
- Nadočnicové oblouky (oddělené)
- Směs znaků archaických i sdílených s moderními lidmi a neandrtálci
- určité sapientní znaky; ale vesměs juv. a adolescentní jedinci

Sima del Elefante

Gran Dolina

Homo heidelbergensis 0,7-0,2 my („preneandertálec“, „anteneandertálec“ „archaický *Homo sapiens*“)

- Zvětšování objemu mozkovny (1100-1390 cm³)
- Úzká, výrazně ustupující mozkovna, masivní lebeční kosti
- Gracilizace obličejové kostry, velký obličej, strmá profilová linie
- Masivní nadočnicové oblouky
- Zaoblení týlu/nevýrazný torus
- Postkraniaál: robustní, silné kosti, mohutné svaly

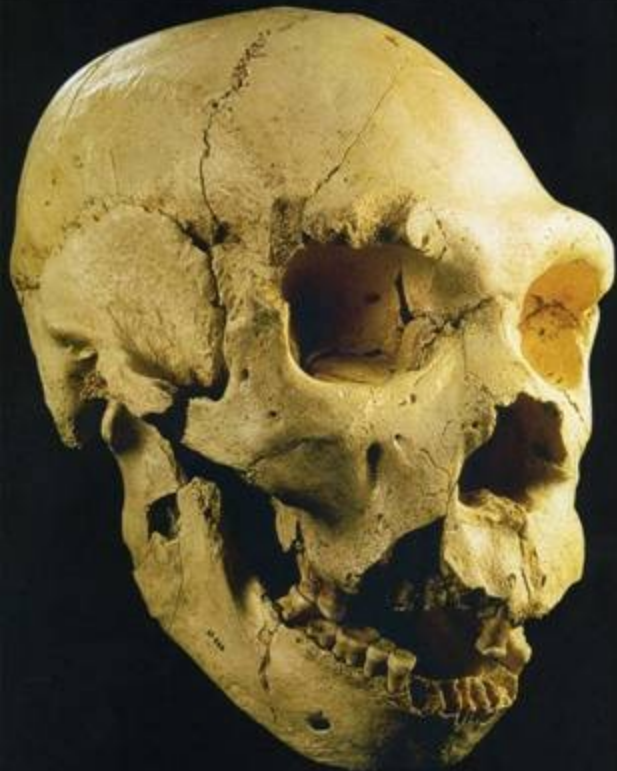
Čelist, dentice

- Masívní čelist s (jenom) náznakem bradového výběžku
- Zvětšení třetí stoličky (proti M1 a M2)

Holotyp: Mauer u Heidelbergu

Miguelón, 400 ky
absces čelisti, v důsledku postižení zubním
kazem

- Doklady lovu
  - Dřevěné vrhací kopí staré okolo 400 ky (Schöningen, Německo)
- Využívání ohně
  - Přepálené pazourkové nástroje staré 790 ky (Gesher Benot Ya'aquov, Izrael)

Afrika:

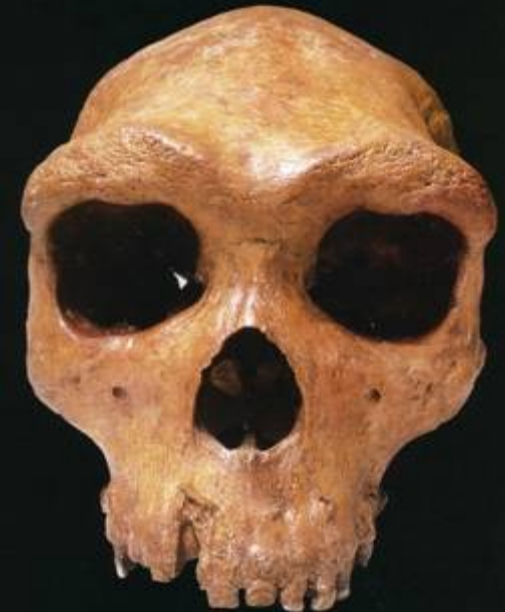
Homo heidelbergensis x *H.
rhodensiensis*?

Bodo, Broken Hill

Robustní obličej, masívní nadočnicové oblouky,
tloušťka lebeční kosti

10 zubů s kazem

Částečně zhojené zranění

Homo floresiensis („Hobit“)

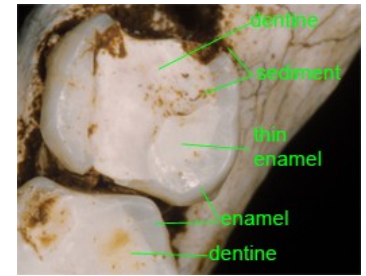
95 - 13 ky, Flores, Indonesie

výška cca 1 m
váha 25 kg
mozkovna 416 cm³

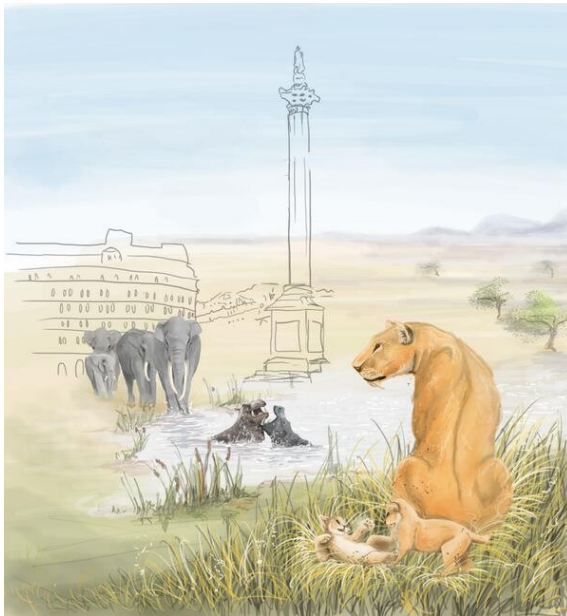

Výživa

- Gracilizace zadní části chrupu žvýkací funkce tuhé potravy ustupují roli předních při chytání, trhání a ukusování
- Sídliště v období interglaciálu poblíž vodních nádrží a toků = orientace na lov stádní zvěře (předpoklad sezónního využití vajec vodních ptáků, rostlinných plodů, kořenů a semen)

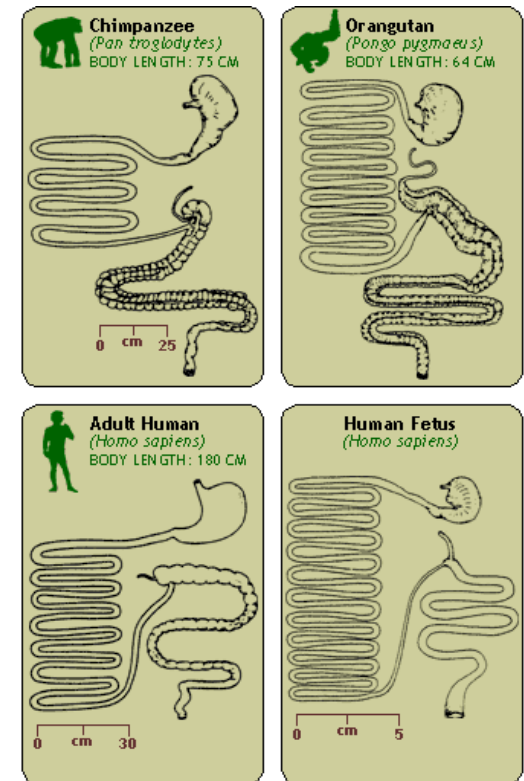
Zvětšující se mozek

...měnící se trávicí trakt

- V poměru k velikosti těla = člověk relativně malý trávicí trakt; mezidruhové rozdíly u hominidů

Typ orgánu	<i>Homo sapiens</i>	<i>Pan, sp./Pongo, sp.</i>
žaludek	10-24%	17-20%
tenké střevo	56-67%	23-28%
tlusté střevo	17-23%	52-54%

- **Interpretace I** (Milton, 1987): „před“ příprava potravy předními končetinami (vč. očištění potravy) = adaptace na vysoce kvalitní potravu

Stevens, Hume 1995, 75.

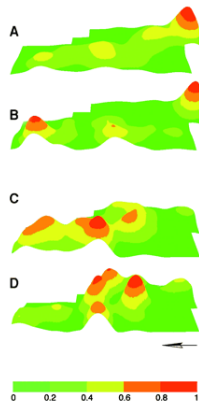
Oheň

- **Leslie Aielle a Peter Wheeler** = zvýšené nároky lidského mozku vyváženy zkrácením trávicího traktu ↑ navýšení energetických nároků (tlak na dostatek kvalitní a lehce stravitelné potravy)
- **První doklady před 1 my z Afriky** ≠ těžko průkazné a nesystematické:
  - a) ojediněle červeně propálený sediment (střední Awaš, Gadeb, Koobi Foora);
  - b) přepálené úlomky kostí, hlíny a kamenných artefaktů, avšak teplota nepřesáhla 600°C (Chesowanja, Swartskrans, Olduvai)→ někdy interpretovány jako pozůstatky po přírodních požárech

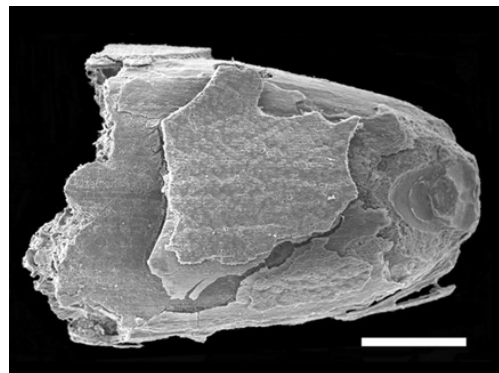

Oheň

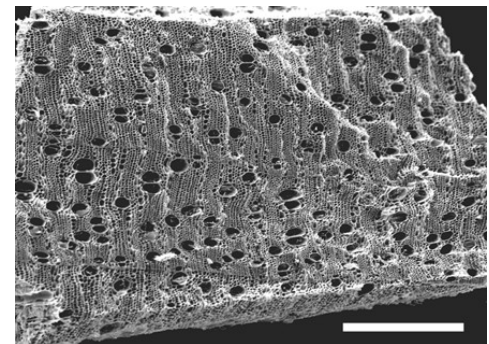
- **Schopnost rozdělat, uchovat a používat oheň** = zřejmě podmiňující faktor pro migraci z Afriky do Eurasie
- Průkaznost používání ohně: dlouhou stratigrafickou sekvenci, lokalizovanou na jednom místě
- **Gesher Benot Ya'akov** (0,79 my)
- **Čou-kchou-tien** (0,4-0,5 my)
- Nepřímý doklad = **Stránská skála** (redeponované přepálené kameny ve vysokém stupni spálení)
- Systematické použití ohně v Eurasii (0,4-0,23 my): Terra Amata, Qesem, Vértésszölös, Bilzingsleben, Přezletice a Račiněves

Gesher Benot Ya'akov

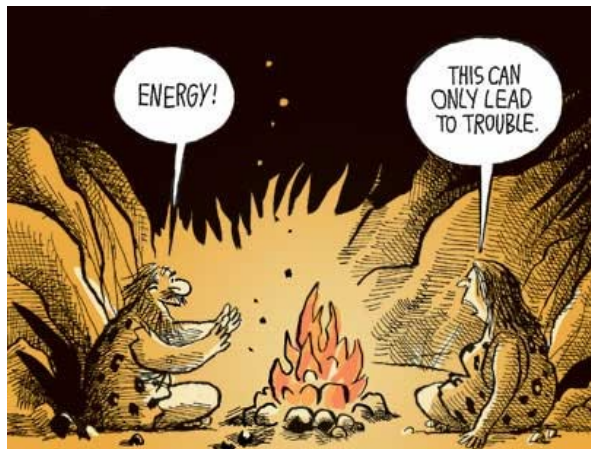
Aegilops cf. geniculata

Olea europaea subsp. oleaster

Tepelně upravená potrava z evoluční perspektivy

- **Biologicky a kulturně významné** = zvýšení energetického přísunu potravy; snížení energie spotřebované na trávení syrové potravy; možnost inkorporace nových potravních prvků; zlepšení hygieny (detoxikace, snížení parazitálních rizik...); skladování potravy; upevnění sociálních vazeb...
- **Obtížně hodnotitelné negativní důsledky** = např. vliv kouře a jiných produktů hoření na dýchací soustavu, záněty očí a slepotu; nebezpečí otravy při nedokonalém spalování

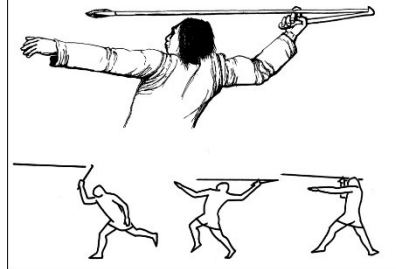
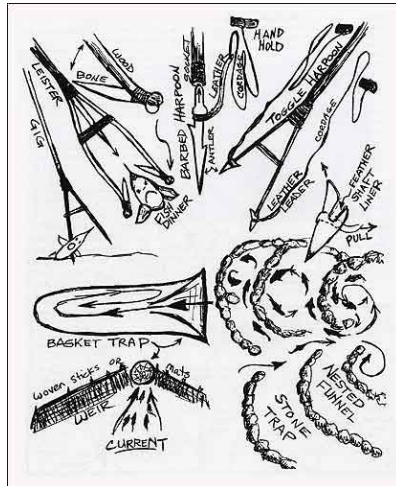

Potravní strategie

návratnost energie

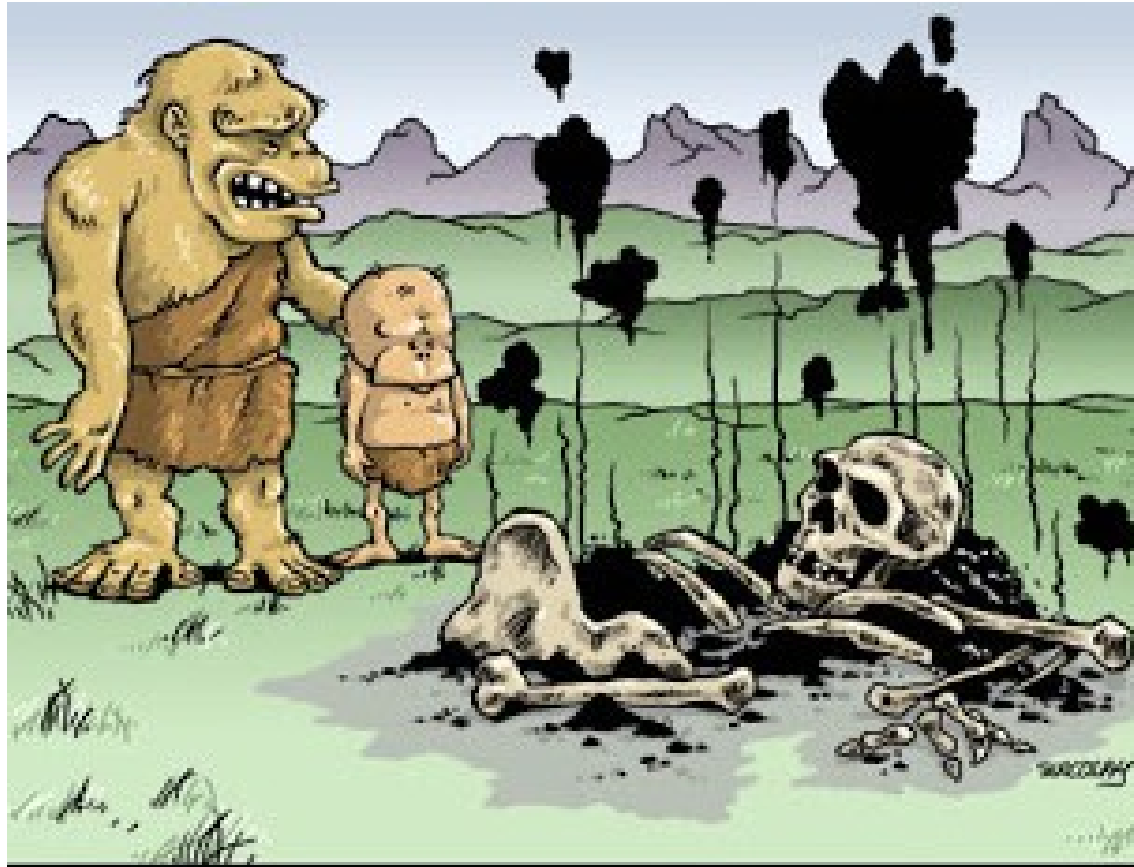
technologie

Potravní strategie

- Maso
  - Nadbytek může rozvracet hospodaření těla s dusíkem a vápníkem, 80-90% masa v potravě může vyvolat hladovění i při dostatečném přísunu kalorií (úbytek svalstva)
  - Afričtí Hadzové během vydařené lovecké sezony ztrácí více tělesné hmotnosti než v lovecky méně úspěšném období

**That's your Uncle Orgo.
He discovered fire.**

Video

- Richard Wrangham: Fire Starch Meat and Honey (a další videa v playlistu)
  - https://www.youtube.com/watch?v=VnN-QeMgJ_U&index=3&list=PLepHs0thoryOXUSs5Lkly-bCv3Bkbz9Fz